

**INTERDICȚIA INSTITUITĂ DE ART. 3 DIN CONVENȚIA
PENTRU APĂRAREA DREPTURILOR OMULUI
ȘI A LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE,
RAPORTAT LA PEDEPSELE PRINCIPALE APLICABILE
PERSOANEI FIZICE ȘI LA FAZA DE INVESTIGAȚIE
PENTRU PREGĂTIREA PROCESULUI PENAL**

Alina TEACĂ

Grefier, Judecătoria Constanta, secția civilă

Abstract

The main punishments, life imprisonment, imprisonment and criminal fine penalty, are provided by art. 53 Criminal Code and are coercive and reeducational measures applicable to the individual person who committed an act punishable by the criminal law in order to prevent the commission of future crimes.

The concept of criminal sanction, automatically evokes the idea of punishment, punishment of those responsible for an act of unlawfulness, but the punishment must be fair, correct, both in terms of restoring the lawful order to ensure the re-education of the convict.

No one would dare to deny that punishment, by its very nature, must also constitute suffering, because punishment presupposes, first of all, the retribution of the committed deed, acting as a preventive measure, as a means of deterring the commission of future crimes.

Ensuring human conditions for the execution of the punishment, respect for the inviolable rights of the person, even in the situation in which it is detained, and the application of the principle of humanizing punishment, are mandatory requirements for the social rehabilitation and reintegration of the offender, considering the fact that the rehabilitation can not exist without a punishment inspired by the feeling of humanity.

Societies based on the rule of law do not tolerate, or approve, either directly, indirectly or otherwise, the application of a treatment absolutely prohibited by art. 3 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the European Court of Human Rights stated consistently that art. 3 enshrines an absolute right, which does not suffer any derogation

Analyzing this article, we note that it is imperative to adopt a more personalized sanction system, in which the interest in social reintegration and rehabilitation of the convict should prevail. The idea of rehabilitation can not and should not become an unrealized utopia, and for this, where it is possible to avoid contact with the prison world, especially in those cases where this contact may lead the subject to a more serious situation than the original one .

Keywords: *punishment, art. 3 European Convention of Human Rights, torture, inhuman treatment, fruits of the poisoned tree, overcrowding prison, humanization of the punishment*

Etimologia cuvântului „pedepsă” este controversată, în sensul că originea latinescului „poena” ar trebui căutată în limba sanscrită și ar deriva fie din cuvântul „koena” (verificare, numărare), fie din cuvântul „punia” (purificare)¹.

Marele penalist italian al secolului al XIX-lea, Francesco Carrara, susținea că „poena” deriva din „pendere” (a plăti) și că: „pedeapsa nu este decât un schimb de valori; este moneda cu care se plătește infracțiunea”.

Pedepsele principale, respectiv: detențiunea pe viață, închisoarea și amenda, sunt prevăzute de art. 53 C. pen. și reprezintă măsuri de **constrângere și reeducare** aplicabile persoanei fizice care a săvârșit o faptă pedepsită, astfel, de legea penală, cu scopul de a **preveni** săvârșirea unor noi infracțiuni.

Articolul 3 al Convenției pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale² ne reamintește că: „*nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepșelor sau tratamentelor inumane ori degradante*”.

Aceeași sintagmă o regăsim: în Constituția României³, în tratatele și unele convenții internaționale la care România a aderat,⁴ dar și în legile fundamentale ale altor state⁵.

O definiție a torturii ne este indicată în art. 1 alin. 1, partea întâi din Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante: „*orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferințe puternice, fizice ori psihice, mai ales cu scopul de a obține de la aceasta persoana sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiuni asupra ei, ori de a intimida sau a face presiuni asupra unei terțe persoane, sau pentru oricare alt motiv bazat pe o formă de discriminare oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau astfel de suferințe sunt aplicate de către un agent al autorității publice sau de orice alta persoană care acționează cu titlu oficial sau la instigarea ori cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane. Acest termen nu se referă la durerea ori suferințele rezultând exclusiv din sancțiuni legale, inerente acestor sancțiuni sau ocazionate de ele*”⁶.

¹ Igor Ciobanu, Ana Negruța, *Evoluția pedepșelor ca sancțiuni de drept penal*, în Revista Națională de Drept Moldova nr. 7/2015, p. 14.

² Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale a fost încheiată în anul 1950, în data de 04 noiembrie, la Roma.

³ Art. 22 alin. 2 din Constituția României, publicată în Monitorul Oficial nr.767 din 31 octombrie 2003.

⁴ De exemplu: „Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante”, publicată în M. Of. nr. 112 din 10 octombrie 1990.

⁵ De exemplu: art. 24 alin. 2 din Constituția Moldovei (textul poate fi consultat aici: <https://constitutii.files.wordpress.com/2013/01/constitutia-republicii-moldova4.pdf>), art. 13 din Constituția Italiei(textul poate fi consultat aici: <https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione.pdf>), art. 15 Constituția Spaniei (textul poate fi consultat aici: <http://codex.just.ro/Tari/Download/ES>).

⁶ Pentru tortură și tratamente inumane, a se vedea și cauza nr. 5310/74 Irlanda contra Regatului Unit, publicată la data de 18 ianuarie 1978, cauza nr. 49.391/99 *Guler împotriva Turciei* din 10 ianuarie 2006, cauza nr. nr. 53.147/99, *Zülcihan Sahin și alții împotriva Turciei*, din 3 februarie 2005.

În același context, tratamentul inuman implică inducerea unor suferințe fizice sau psihice intense, iar tratamentul sau pedepsele degradante⁷ sunt rele tratamente care produc frică, angoasă, umilință, demoralizare, precum și afectarea rezistenței fizice sau morale.

Pentru ca tratamentul sau pedepsele degradante să constituie o violare a prevederilor art. 3 din Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, trebuie să existe un nivel minim de gravitate, care depinde de circumstanțele cauzei, efectele fizice sau psihice, sexul, vârsta, durata, precum și starea de sănătate a persoanei.

Gradul de gravitate impus de art. 3 din Convenție poate fi observat și analizat în cauzele: *Ali Guneş împotriva Turciei* (cauza nr. 9.829/07 din 10 aprilie 2012), *Dumitru Popescu împotriva României* (cauza nr. 49.234/99 din 26 aprilie 2007), *Oya Ataman împotriva Turciei* (cauza nr. 74.552/01 din 05 martie 2007), *Ribitsch împotriva Austriei* (cauza nr. 42/1994/489/571 din 21 noiembrie 1995), *Rehbock împotriva Sloveniei* (cauza nr. 29.462/95 din 28 noiembrie 2000), *Borbála Kiss împotriva Ungariei*, (cauza nr. 59.214/11 din 26 iunie 2012), *Roşioru împotriva României* (cauza nr. 37.554/06 din 10 ianuarie 2012).

Art. 3 din Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, **nu prevede excepții și nu admite nicio derogare**, nici chiar în caz de pericol public care amenință viața unei națiuni⁸.

Curtea a precizat că, impune autorităților statelor părți la Convenție, nu numai să se abțină de la a supune o persoana la astfel de tratamente, ci, de asemenea, plasează în sarcina acestora obligația de a lua, în mod preventiv, măsuri de natura practică, necesare asigurării protecției integrității corporale și sănătății persoanelor private de libertate (*Mouisel c. Franței*, hotărârea din 14 noiembrie 2002)⁹.

Acuzațiile de rele tratamente trebuie să fie susținute de elemente de probă adecvate. Pentru aprecierea acestor elemente, Curtea se bazează pe principiul probei „dincolo de orice îndoială rezonabilă”, o astfel de probă putând rezulta dintr-o serie de indicii sau de prezumții irefragabile, suficient de puternice, clare și concordante [*Irlanda împotriva Regatului Unit* (cauza nr. 5310/74 din 18 ianuarie 1978), *Ramirez Sanchez împotriva Franței* (cauza nr. 59450/00 din 04 iulie 2006), *Gäfgen împotriva Germaniei* (cauza nr. 22978/05 din 01 iunie 2010)]¹⁰.

⁷ Pentru tratamente degradante, a se vedea cauza *Ali Guneş împotriva Turciei* (cauza nr. 9.829/07 din 10 aprilie 2012), *Borbála Kiss împotriva Ungariei* (cauza nr. 59.214/11 din 26 iunie 2012). Tratatment degradant este și discriminarea – a se vedea, în acest sens, cauza *Moldovan și alții împotriva României* (cauza nr. 41138/98) și cauza *Assenov c. Bulgariei* (cauza nr. 24760/94).

⁸ A se vedea, în acest sens, cauza nr. 25803 din 28.07.2009, *Selmouni împotriva Franței*, publicată la data de 26.02.2015. Textul poate fi consultat aici: <https://www.legal-tools.org/en/doc/3e7b94/>.

⁹ *Reports of Judgments and Decisions 2002-IX*, § 40; a se vedea cauza comunicată *Floarea Pop c. României*, cererea nr. 63101/00, în raportul APADOR-CH pe anul 2006, publicat pe pagina Internet a Asociației www.apador.org

¹⁰ Sursa: <https://www.csm1909.ro/PageDetails.aspx?Type=Title&FolderId=4810>

În cazul în care nu există nicio dovadă a unor vătămări corporale sau suferințe fizice ori psihice grave, un tratament poate fi totuși considerat degradant și poate să intre sub incidența art. 3 din Convenție, atunci când umilește sau înjosește o persoană, demonstrând o lipsă de respect pentru demnitatea umană a acesteia sau diminuând-o, sau atunci când îi provoacă persoanei în cauză sentimente de teamă, angoasă sau inferioritate, de natură să îi distrugă rezistența psihică și fizică [a se vedea, printre altele, *Gäfgen împotriva Germaniei*, citată anterior; *Vasyukov împotriva Rusiei* (cauza nr. 2974/05, din 5 aprilie 2011); *Georgia împotriva Rusiei* (cauza nr. 13255/07 din 03 iulie 2014)]. Poate fi suficient ca victima să fie umilită în propria sa viziune, chiar dacă nu este umilită în ochii celorlalți [*Tyrrer împotriva Regatului Unit*, (cauza nr. 5856/72 din 25 aprilie 1978), și *M.S.S. împotriva Belgiei și Greciei* (cauza nr 30696/09 din 21 ianuarie 2011)]¹¹.

Se poate observa că art. 3, asemenea art. 2 din Convenție instituie obligația de a proteja persoanele de tortură sau tratamente inumane, ori degradante, inclusiv expulzarea într-o țară în care persoana riscă să fie victimă a torturii sau a unui tratament inuman ori degradant¹².

Charles-Louis de Secondat (Montesquieu) ne spunea că: „orice pedeapsă care nu derivă din necesitatea absolută este tiranică”.

Reținem din cele expuse mai sus că pedeapsa trebuie să fie legală, „*nullum crimen sine lege e nulla poena sine lege*”, proporțională cu fapta comisă, iar statul să asigure executarea acesteia în condiții de demnitate, cu respectarea drepturilor și libertăților fundamentale prevăzute de Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

De asemenea, pedeapsa trebuie să fie personală, dreaptă, adaptabilă (divizibilă și elastică), aflictivă și moralizatoare, să nu contrazică bunele moravuri (să nu constituie prilej de batjocură și umilință pentru condamnat), egală, remisibilă și reparabilă (să permită revenirea sau corectarea pedepsei în caz de erori judiciare)¹³.

Cesare Beccaria ne spunea că: „Pedepsele și metodele de aplicare trebuie să fie astfel alese încât, păstrând proporțiile, să producă o impresie mai eficace și de durată asupra sufletelor oamenilor și o intervenție cât mai puțin dăunătoare de chinuri asupra corpului vinovatului.[...] Scopul pedepselor nu este de a tortura sau provoca suferință unei ființe înzestrate cu simțire, așa cum nu este nici acela de a anula o infracțiune deja comisă¹⁴”.

¹¹ *Ibidem*.

¹² A se vedea în acest sens cauza *Soering împotriva Regatului Unit* (cauza nr. 14038 din data de 7 iulie 1989).

¹³ Coordonator George Antoniu, C. Bulai, V. Pașca, Gh. Nistoreanu, A. Boroi, I. Pascu, F. Streteanu, S. Daneș, I. Molnar, V. Teodorescu, *Noul Cod penal*, vol. II, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 21.

¹⁴ Cesare Beccaria, *Despre infracțiuni și pedepse*, traducere realizată de Dana Grasso, Ed. Humanitas, București, 2007, p. 97.

Tot Cesare Beccaria afirma și că, pedeapsa, cu cât este mai promptă și apropiată de momentul comiterii infracțiunii, cu atât ea va fi mai justă și utilă.

Conceptul de sancționare penală, evocă automat ideea unei pedepsiri, a unei pedepsiri asupra celor ce se fac responsabili de un act ilegal, însă pedeapsa trebuie să fie justă, corectă, atât sub aspectul restabilirii ordinii de drept încălcate, cât și prin punctul de vedere al necesității de reeducare a condamnatului. Astfel, se realizează și scopul pedepsei, cel de prevenție generală și specială.

Nimeni nu ar îndrăzni să nege că pedeapsa, prin natura ei, trebuie să reprezinte și suferință, întrucât, pedeapsa presupune, în primul rând, retribuția faptei comise, acționând preventiv, ca un mijloc de descurajare în vederea comiterii de noi fapte penale.

1.1. Pedeapsa penală. Evoluție istorică

În antichitate, pedepsele erau clasificate astfel: a) pedepse corporale: flagelare (biciuire), mutilare, tortură, moarte etc.; b) pedepse pecuniare: confiscarea în tot sau în parte a averii. Pedepsele erau executate cu expunere publică. Atunci, pedepsele aplicate erau în strânsă legătură cu religia și reprezentau mai mult o răzbunare („răzbunarea sângelui”).

Printre cele mai vechi lucrări ale antichității, amintim, „Codul de legi al lui Hammurabi” (scris în jurul anului 1760 î.Hr.), care reflecta un sistem de pedeapsă foarte aspru. Pedeapsa capitală predomina, iar printre modalitățile de execuție erau enumerate: înecarea, spânzurarea sau arderea.

„Codul lui Hammurabi” avea la bază „Legea Talionului”, respectiv: „ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, os pentru os, suflet pentru suflet”.

Odată cu căderea Imperiului Roman (476), sistemul clasic punitiv, bazat pe pedeapsa publică, impusă de stat, prin proces, se modifică predominând conceptul de pedeapsă/ răzbunare privată.

Răzbunarea privată, denumită: „faida” amintită și de Carol cel Mare, prin „Wergeld”, reprezenta o datorie sacră, de răzbunare, pentru bărbații din familia persoanei ucise sau lezate.

În epoca medievală, la bază era ideea potrivit căreia „forța făcea dreptatea”, iar suveranul reprezenta însăși ideea de justiție, ca judecător suprem, reprezentant al lui Dumnezeu. Astfel, printre pedepse enumerăm: condamnarea la moarte prin spânzurare, pedepse corporale, pedepse pecuniare (bunuri sau bani), confiscarea bunurilor judecătorului și o parte în beneficiul învingătorului, surghiunirea, pierderea anumitor drepturi civile. Tot în această perioadă, apare și duelul, pentru motive de onoare, al cărui rezultat era considerat ca exprimând voința divinității.

În secolul XV, în Țările Române, pedepsele erau stabilite după cutumă, prin prevederile pravilelor, domnul, putând aplica, însă, orice pedeapsă. S-a apelat la norme scrise ale dreptului canonic (pravile bisericesti și legea lui Dumnezeu) și

ale dreptului imperial bizantin (legile împăratului), care sunt traduse în limba română¹⁵. În aceste timpuri, proba orală era cea mai răspândită și purta numele de „lege”.

În anul 1640, din porunca lui Matei Basarab, a fost întocmită „Pravila Govora”, un nomocanon în care „normele de drept penal, referitoare la infracțiuni și pedepse, erau elaborate în forma corespunzătoare concepției religioase și potrivit căreia infracțiunea era socotită un păcat, iar pedeapsa, ispășire¹⁶”.

Începând cu secolul al XVI-lea, se poate observa o schimbare progresivă substanțială a sistemului de pedeapsă, formându-se, astfel, nucleul ideologiei penale iluministe.

Tortura nu era considerată pedeapsă, ci un mijloc periculos de descoperire a adevărului.

Abia la mijlocul secolului al XVIII-lea, închisoarea a devenit sancțiunea dominantă, urmând ca pedeapsa să înceapă să aibă caracter de reeducare și după secolul al XVIII-lea să fie eliminate treptat elementele de tortură, tipice societăților cu regim de aplicare a pedepselor vechi.

În timp, au dispărut mecanismele și prin care moartea era întârziată de întreruperi și serii succesive de agresiuni, s-a renunțat la spintecat și scos organe și aruncarea în foc, decapitat, tăierea corpului în patru, fiind înlocuite cu o mașină de spânzurat care a fost introdusă, în Anglia, cu ocazia executării lordului Earl Ferrer, în 1760 și adoptată definitiv în 1783¹⁷.

În 1832, în Franța și în 1834, în Anglia, a fost abolită și stigmatizarea, fiind interzisă atingerea corpului, sau pe cât posibil, opunându-se închisoarea, reclusiunea, munca silnică, ocna, interdicția de ședere, deportarea.

În epoca medievală și modernă, până la aplicarea prioritară a pedepsei cu închisoarea, pentru toate felurile de infracțiuni, era aplicată pedeapsa cu moartea.

Cesare Beccaria a fost primul analist care, în 1764, a militat pentru abolirea pedepsei cu moartea, urmat fiind de Charles Dickens și Karl Marx.

În România, pedeapsa cu moartea a fost introdusă în Codul penal din anul 1936, prin legea din 24 septembrie 1938 (art. 597-600, abrogate prin modificarea codului în anul 1948). În Codul penal din 1969, pedeapsa cu moartea era prevăzută alternativ cu pedeapsa închisorii¹⁸.

Pedeapsa cu moartea a fost abolită, în România, prin decretul-lege nr. 6 din data de 07.01.1990 și a fost înlocuită cu pedeapsa detențiunii pe viață, însă mai sunt

¹⁵ G. Rusu-Păsărin, *Istoria cărții românești. Documente de arhivă* – sursa: <http://www.lisr.ro/14-pasarin.pdf>.

¹⁶ E. Cernea, E. Molcuț, *Istoria satului și dreptului românesc*, București, Ed. Press Mihaela SRL 2001, p. 129.

¹⁷ Michel Foucault, *A supraveghea și a pedepsi*, ed a II-a. Ed. Paralela 45, 2005.

¹⁸ V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală*, vol. II, ed. a II-a, Ed. Academiei Române - Institutul de Cercetări Juridice, București, 2003, p. 25.

state în lume care o aplică: Statele Unite ale Americii, Japonia, Coreea de Sud, Belize, Guatemala, Brazilia, Peru, țările insulare din Caraibe, Peru, pentru unele dintre numai pentru crime de război.

Potrivit site-ului www.historia.ro, 94 de state încă mai prevăd pedeapsa cu moartea, iar în 37 dintre ele se și aplică, în mod regulat. Unele state o aplică pentru traficul de droguri, altele pentru trădare, iar în țări precum Emiratele Arabe, Arabia Saudită, Iran, Irak, pentru homosexualitate și apostazie¹⁹.

În vechea reglementare, în Codul penal din 1864, pedepsele privative de libertate erau: munca silnică pe viață, munca silnică pe timp mărginit, între 5-30 de ani, recluziunea, între 5-10 ani și detențiunea între 3-1 ani pentru crime politice și pentru delictе, închisoarea între 15 zile-5 ani²⁰.

În Codul din 1936, pedepsele privative de libertate pentru crime de drept comun erau: munca silnică pe viață, munca silnică pe timp mărginit, între 5-25 de ani și temniță grea între 3-20 ani, iar pentru crime politice: detențiunea grea pe viață, detențiunea grea între 5-25 ani și detențiune riguroasă, între 3-20 ani. Pentru delictе, exista pedeapsa închisorii corecționale de la o luna la 12 ani și detențiunea simplă, cu aceleași limite ca pentru delictеle politice²¹.

Treptat, s-a încercat ca suferința fizică și durerea corpului să nu mai fie element constitutiv al pedepsei, iar reducerea suferințelor atroce prin execuția capitală să definească noua morală a actului punitiv.

În sistemul nostru de drept, legiuitorul a reglementat trei categorii de pedepse principale aplicabile persoanei fizice, respectiv: detențiunea pe viață, închisoarea și amenda.

Pedeapsa este o sancțiune de drept penal, prevăzută de lege, care constă într-o măsură de constrângere și reeducare, pentru săvârșirea anumitor infracțiuni și care se aplică de instanța de judecată, infractorului, în scopul prevenirii săvârșirii de noi infracțiuni²².

Pedepsele principale pentru persoana fizică se pot aplica fie singure, fie însoțite de alte pedepse complementare, accesorii și de alte sancțiuni de drept penal.

„Pedeapsa este o măsură de constrângere, deoarece persoana față de care se aplică este pusă să sufere în mod forțat, fără voia ei, anumite privațiuni sau restricții. Ea presupune o intervenție forțată a statului în domeniul drepturilor personale, a libertății persoanei, a intereselor sale. Prin urmare, pedeapsa, ca o măsură cu caracter coercitiv (represiv), se concretizează într-o anumită privațiune sau restricție impusă persoanei care a săvârșit infracțiunea, cauzându-i prin aceasta în mod inevitabil o oarecare suferință. Această privațiune sau restricție și suferința corespunzătoare pot avea o intensitate diferită, în funcție de felul și durata sau

¹⁹ <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/ce-tari-mai-aplica-pedeapsa-cu-moartea>.

²⁰ V. Dongoroz, S. Kahane ș.a, *op. cit.*, p. 31.

²¹ *Ibidem*.

²² C. Bulai, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. All, Colecția Juridică, București, 1997, p. 283.

cuantumul pedepsei. Astfel, în cazul pedepselor privative de libertate, infractorul este temporar rupt de mediul în care trăiește, de familie, de condițiile obișnuite de viață și supus unui regim sever, pierzându-și pe o anumită durată libertatea²³”.

Pedeapsa, ca mijloc de reeducare privește și partea de îndreptare a condamnatului, fiind greu de conceput o reeducare fără îndreptare, dar și conduita, atitudinea față de muncă și regulile de conviețuire socială. Reeducarea ca finalitate a pedepsei poate fi considerată ca realizată dacă conștiința condamnatului s-a însănătoșit din punct de vedere moral și social, și sunt serioase probabilități că el nu va mai săvârși o nouă infracțiune²⁴.

În lucrarea sa, „*Mobilul în conduita criminală*”, Valerian Cioclei subliniază că, tradițional, au fost atribuite pedepsei trei funcții: de intimidare, de retribuție și de readaptare.

„*Funcția de intimidare* ține de esența pedepsei, însăși, pedeapsa existând pentru a descuraja. Se presupune că, pedeapsa presupune atât o prevenție generală, cât și o prevenție specială. Cea generală, ante-delictum, reprezintă într-o oarecare măsură o contrapondere în raport cu mobilurile ce pot împinge spre crimă, iar cea specială, post-delictum, vizează împiedicarea recidivei și reprezintă necesitatea individualizării pedepsei.

Funcția de retribuție (răsplata pentru fapta comisă) este responsabilă de proporționalitatea sancțiunii în raport cu gravitatea faptei și modul cum este percepută, din exterior, culpabilitatea autorului. Cu cât culpabilitatea autorului este mai gravă, cu atât mai exemplară ar trebui să fie pedeapsa.

Funcția de readaptare (reinsertie socială, reabilitare) este destinată să acopere latura umanistă a pedepsei și spre deosebire de retribuție, care privește trecutul infractorului, readaptarea răspunde unei preocupări legate de viitorul acestuia. Din punctul de vedere al readaptării, fapta comisă, oricât de gravă ar fi ea, nu are relevanță decât în ideea de a cunoaște autorul și de a înțelege împrejurările exterioare și interioare care l-au condus spre infracțiune²⁵”.

Cea mai severă dintre pedepse este **detențiunea pe viață**, o pedeapsă cu caracter permanent, care se aplică pentru cele mai grave infracțiuni, pe durată nedeterminată și care, se execută în regim de maximă siguranță.

Potrivit art. 56 C. pen., detențiunea pe viață nu se aplică dacă, la data pronunțării hotărârii de condamnare, inculpatul a împlinit vârsta de 65 de ani. În această situație, în locul pedepsei detențiunii pe viață se va aplica pedeapsa închisorii pe timp de 30 de ani și pedeapsa interzicerii unor drepturi pe durata ei maximă. În situația în care condamnatul la pedeapsa detențiunii pe viață a împlinit vârsta impusă de art. 57 C. pen., în timpul executării pedepsei, pedeapsa detențiunii pe viață poate fi înlocuită cu pedeapsa închisorii pe 30 de ani și pedeapsa

²³ V. Dongoroz, S. Kahane ș.a, *op. cit.*, p. 4.

²⁴ *Idem, op. cit.*, p. 6.

²⁵ V. Cioclei, *Mobilul în conduita criminală*, Ed. All Beck, București, 1999, p. 238.

interzicerii unor drepturi pe durata ei maximă, numai dacă a avut o bună conduită pe toată durata executării pedepsei, a îndeplinit integral obligațiile civile stabilite prin hotărârea de condamnare, a făcut progrese constante și evidente în vederea reintegrării sociale, afară de cazul când dovedește că nu a avut posibilitatea să le îplinească.

Cea de-a doua pedeapsă principală aplicabilă persoanei fizice este **închisoarea**, care, potrivit art. 60 C. pen., constă în privarea de libertate pe durată determinată, cuprinsă între 15 zile și 30 de ani și se execută, potrivit legii privind executarea pedepselor²⁶.

Pedeapsa cu închisoarea este cea mai utilizată pedeapsă principală, fiind prevăzută de lege pentru cele mai multe dintre infracțiuni, fie ca pedeapsă principală unică, fie ca pedeapsă principală alternativă, alături de pedeapsa amenzii, în unele cazuri, sau alături de pedeapsa detențiunii pe viață, în alte cazuri²⁷.

Aplicarea pedepsei cu închisoarea, în sistemul nostru de drept, prin lipsa structurilor și a resurselor, chiar și a personalului, ridică probleme juridice, politice și sociale grave, dovedindu-se a fi, de cele mai multe ori, ineficientă pentru asigurarea reabilitării condamnatului, iar faptul cel mai îngrijorător este că numărul infractorilor recidiviști, este în continuă creștere. Reținem, însă, cu privire la numărul de infractori recidiviști, că sunt state, precum Italia, în care, procentul de recidivă, pe anul 2017, este și mai îngrijorător, respectiv 70%, Franța, 59%, în România procentul fiind de 38,37%²⁸.

Cea de-a treia pedeapsă aplicabilă persoanei fizice este amenda, care potrivit art. 61 C. pen., constă în suma de bani pe care condamnatul este obligat să o plătească statului.

Potrivit art. 61 alin. 2 C. pen., quantumul amenzii se stabilește prin sistemul de zile-amendă, suma corespunzătoare unei zile-amendă, cuprinsă între 10 lei și 500 de lei, se înmulțește cu numărul zilelor-amendă, care este cuprins între 30 de zile și 400 de zile.

Numărul zilelor-amendă sunt stabilite de instanța de judecată, potrivit criteriilor generale de individualizare a pedepsei, ținându-se seama de situația materială a condamnatului și de obligațiile sale legale, față de persoanele aflate în întreținere.

Limitele speciale ale acestei pedepse sunt prevăzute de art. 61 alin. 4 C. pen. și se poate observa că „sunt mai reduse atunci când legea prevede pentru infracțiunea săvârșită doar pedeapsa amenzii și cresc dacă este prevăzută ca pedeapsă alternativă și închisoarea, ținându-se cont și de limitele acesteia. În plus, limitele

²⁶ Legea nr. 254/19 iulie 2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în procesul penal.

²⁷ T. Toader ș.a, *Noul Cod penal. Comentariu pe articole*, Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 139.

²⁸ <http://www.altalex.com/documents/news/2017/09/19/essay-competition-elsa-teramo-2017>.

speciale pot fi majorate cu o treime atunci când prin infracțiunea săvârșită s-a urmărit obținerea unui folos patrimonial. O astfel de majorare poate avea loc dacă pedeapsa prevăzută de lege pentru acea infracțiune este doar amenda sau dacă, aceasta fiind prevăzută alternativ cu închisoarea, instanța optează pentru aplicarea amenzii. Trebuie subliniat că o astfel de majorare cu o treime a amenzii, în condițiile de mai sus, este facultativă²⁹.

Aplicarea pedepsei amenzii împreună cu pedeapsa închisorii este o reglementare nouă, cu caracter facultativ și prevăzută de art. 62 C. pen.

Reținem că este imperios necesar a se adopta un sistem de sancțiuni, mult mai personalizat, în care să predomină, mai mult, interesul față de reintegrarea socială și reabilitarea condamnatului. Ideea de reabilitare nu poate și nu trebuie să devină o utopie nerealizată, iar pentru aceasta, acolo unde este posibil să se evite contactul cu lumea închisorii, în special în acele cazuri în care acest contact poate duce subiectul la o situație mai gravă decât cea inițială.

Apreciez că este necesar un sistem sancționator regândit și completat cu pedepsele alternativele necesare în vederea asigurării posibilității de reintegrarea socială și reabilitare a condamnatului.

1.2. Aplicarea art. 3 din Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale în cadrul cercetării penale și doctrina „fructele pomului otrăvit”

Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale a dobândit aplicabilitate directă în dreptul intern, iar cunoașterea jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului a devenit o obligație, în primul rând pentru magistrați, avocați, pentru cadrele didactice și studenții facultăților cu profil juridic, cercetători, dar și pentru cei investiți cu atribuție în administrarea justiției³⁰.

În cadrul unei cercetării penale, dispozițiile art.3 din Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, vin în strânsă legătură cu cele ale art. 6 din aceeași convenție³¹.

²⁹ T. Toader, *op. cit.*, p. 141.

³⁰ Vasile Pătulea, *Proces echitabil. Jurisprudența comentată a Curții Europene a Drepturilor Omului*, Ed Institutului Român pentru drepturile omului, București, 2007, p. 5.

³¹ Art. 6 alin. 1 din Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale: „Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa. Hotărârea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia, în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției”. Art. 6 alin. 2: „Orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită”,

Societățile bazate pe supremația dreptului nu tolerează, nici nu aprobă, fie direct, indirect sau în alt mod, aplicarea unui tratament absolut interzis de art. 3 din Convenție, Curtea Europeană a Drepturilor Omului declarând în mod constant că art. 3 consacră un drept absolut, drept care nu suferă nicio derogare.

Acest drept fiind absolut, toate atingerile care i-ar fi aduse sunt grave și mijlocul cel mai eficient de garantare a respectării acestei interdicții absolute este aplicarea strictă a normei de excludere³².

Art. 101 C. pr. civ. interzice întrebuițarea de violențe, amenințări ori alte mijloace de constrângere, precum și promisiuni sau îndemnuri în scopul de a se obține probe, folosirea de tehnici de ascultare care afectează capacitatea persoanei de a relata în mod conștient și voluntar faptele ce constituie obiectul probei, chiar dacă persoana își da acordul pentru folosirea unor astfel de probe. De asemenea, este interzis organelor judiciare să provoace o persoană să săvârșească sau să continue săvârșirea unei fapte penale în scopul obținerii unei probe.

Dacă probele sunt obținute prin tortură, tratamente inumane ori degradante, încălcarea caracterului echitabil al procesului penal se prezumă în mod absolut. Sancțiunea încălcării art. 101 alin. 3 C. pr. pen.³³ se aplica *de iure*.

Potrivit recomandărilor expuse în raportului explicativ al Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratamentelor Inumane sau Degradante (CPT)³⁴, la reținerea și arestarea preventivă, organele de cercetare trebuie să țină cont de prevederile precum obligația de a asigura dreptul de acces la un avocat sau dreptul de a fi informat, un terț (membru de familie, rudă) despre starea sa de detenție.

Astfel, art. 83 C. pr. pen., reglementează următoarele drepturi ale inculpatului:

- dreptul de a nu da nicio declarație pe parcursul procesului penal, atrăgându-i-se atenția că dacă refuză să dea declarații nu va suferi nicio consecință defavorabilă, iar dacă va da declarații acestea vor putea fi folosite ca mijloace de probă împotriva sa;

- dreptul de a fi informat cu privire la fapta pentru care este cercetat și încadrarea juridică a acesteia;

iar art. 6 alin. 3: „Orice acuzat are, mai ales, dreptul: să fie informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, despre natura și cauza acuzației aduse împotriva sa; să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale; să se aplece el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare remunerării unui apărător, să poată fi asistat gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer; să audieze sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării; să fie asistat gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere”.

³² Extras din cauza *Gafgen v. Germania* - Cererea nr. 22978/05 din 01 iunie 2010. Sursa: old.csm1909.ro/csm/linkuri/08_01_2013__53512_ro.doc.

³³ Art. 101 alin. 3 Cod procedură penală: „Este interzis organelor judiciare penale sau altor persoane care acționează pentru acestea să provoace o persoană să săvârșească ori să continue săvârșirea unei fapte penale, în scopul obținerii unei probe”.

³⁴ <https://rm.coe.int/16806dbac4>.

- dreptul de a consulta dosarul, în condițiile legii;
- dreptul de a avea un avocat ales, iar dacă nu își desemnează unul, în cazurile de asistență obligatorie, dreptul de a i se desemna un avocat din oficiu;
- dreptul de a propune administrarea de probe în condițiile prevăzute de lege, de a ridica excepții și de a pune concluzii;
- dreptul de a formula orice alte cereri ce țin de soluționarea laturii penale și civile a cauzei;
- dreptul de a beneficia în mod gratuit de un interpret atunci când nu înțelege, nu se exprimă bine sau nu poate comunica în limba română;
- dreptul de a apela la un mediator, în cazurile permise de lege;
- dreptul de a fi informat cu privire la drepturile sale;
- alte drepturi prevăzute de lege.

Unul din aspectele cele mai importante aspecte ale cercetării penale este ca organul de cercetare să ofere garanții pentru asigurarea respectării drepturilor persoanei.

Dreptul de a fi informat cu privire la drepturile și obligațiile procesuale constituie un drept autonom, iar de multe ori informarea adecvată a acuzatului, reprezintă condiția necesară pentru ca suspectul sau inculpatul să exercite aceste drepturi, dar și o garanție de calitate și stabilitate a mijloacelor de probă administrate în cadrul procesului penal. Cutea Europeană a Drepturilor Omului a recunoscut implicit existența dreptului a informare cu privire la anumite drepturi procesuale, fie ca o componentă a dreptului de a fi asistat de avocat³⁵, fie ca o etapă necesară constatării faptului că acuzatul a renunțat la dreptul respectiv³⁶, precum și o minimă recunoaștere din partea organelor de urmărire penală a dreptului la tăcere^{37, 38}.

Art.3 din Directiva 2012/13/UE prevede, în mod expres, dreptul de informare al persoanelor acuzate cu privire la următoarele drepturi:

- dreptul de a fi asista de un avocat³⁹;
- orice drept la consiliere juridică gratuită și condițiile pentru obținerea unei astfel de consilieri;
- dreptul de a fi informat cu privire la acuzare, în conformitate cu art. 6⁴⁰;
- dreptul la interpretare și traducere⁴¹;

³⁵ Cauza *Sîrghi împotriva României*, hotărârea din 24 mai 2016, par. 44.

³⁶ Cauza *Șaman împotriva Turciei*, hotărârea din 5 aprilie 2011, par. 35.

³⁷ Cauza *Pishchalnikov împotriva Rusiei*, hotărârea din 24 septembrie 2009, par. 79.

³⁸ M. Udoriu (coord.), *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 470.

³⁹ Pentru absența avocatului, a se vedea cauza *Șaman împotriva Turciei*, par. 35.

⁴⁰ în acest sens, a se vedea cauza *Mattocia împotriva Italiei*, hotărârea din 25 iulie 2006, par. 60.

⁴¹ Pentru lipsa traducerii sau a dreptului de a fi asistată de un interpret, a se vedea cauza *Șaman împotriva Turciei*, par. 35.

- dreptul de a păstra tăcerea^{42, 43}.

Folosirea forței fizice pentru obținerea unei declarații de la acuzat, ori amenințarea cu acte de tortură, contravine dispozițiilor impuse de art. 3 din Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, urmând ca acest mijloc de probă să fie înlăturat de către judecătorul de cameră preliminară, în temeiul art. 102 alin. 1 C. pr. pen.⁴⁴

Tot potrivit recomandărilor Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratamentelor Inumane sau Degradante (CPT), în cadrul cercetării penale ar trebui să se facă referire și la: informarea deținutului asupra identității (numele și numărul) celor prezenți la interogatoriu, lungimea admisibilă a interogatoriului, perioadele de odihnă între interogatorii și pauzele din timpul interogatoriului, locurile în care ar putea avea loc interogatoriile, dacă deținutului i se va solicita să stea în picioare în timpul chestionării, interogarea persoanelor aflate sub influența drogurilor, alcoolului etc. Astfel, măsura înregistrării interogatoriilor organelor de cercetare se dovedește a fi cea mai bună măsură de siguranță pentru respectarea art. 3 din Convenție⁴⁵.

O investigație efectivă trebuie să fie completă și efectuată de un organ imparțial, competent și independent. Pentru un exemplu de investigație cu încălcarea art. 3 din Convenție și agresarea reclamantului de către organele de poliție, a se vedea cauza *Boicenco împotriva Moldovei* (cauza nr. 41088/05, definitivă la 10 septembrie 2008).

Doctrina „fructele pomului otrăvit”

Odată cu intrarea în vigoare a noului Cod de procedură penală, a fost reglementată o noua instituție, respectiv doctrina „fructele pomului otrăvit”, preluată din sistemul de drept „common law”, introdusă în Statele Unite ale Americii, în anii '20, doctrină care se referă la excluderea probelor obținute în mod ilegal, prin încălcarea principiului legalității și al loialității administrării probelor.

Curtea Supremă de Justiție a Statelor Unite ale Americii a făcut aluzie pentru prima dată la această doctrină în cauza *Silverthorne Lumber Co. împotriva Statelor Unite ale Americii*⁴⁶ și utilizată pentru prima dată în cauza *Nardone împotriva Statelor Unite ale Americii*⁴⁷. Pentru a se constata dacă probele reprezintă „fructele pomului

⁴² Pentru nerespectarea dreptului la tăcere, a se vedea cauza *Saunders împotriva Regatului Unit, Marea Cameră*, hotărârea din 17 decembrie 1996, par. 68.

⁴³ M. Udroui (coord.), *idem, op. cit.*, p. 470.

⁴⁴ *Idem, op. cit.*, p. 516.

⁴⁵ *Idem, op. cit.*, p. 393.

⁴⁶ Cauza nr. 358 din 26 ianuarie 1920. Textul poate fi consultat aici: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/251/385/case.html>.

⁴⁷ Cauza nr. 240 din 11 decembrie 1939. Textul poate fi consultat aici: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/308/338/case.html>.

otrăvit”, judecătorul trebuie să examineze toate faptele ce rezultă din administrarea inițială a probelor și acumularea ulterioară de probe⁴⁸.

Ca și doctrina „male captus bene retentus”, doctrina „fructele pomului otrăvit”, conferă posibilitatea organului judiciar de a folosi, în mod principal și direct datele și informațiile obținute din proba ilegală, însă potrivit „male captus bene retentus”, între proba inițială și proba derivată nu există dependență.

În sistemul nostru de drept, această doctrină a „fructelor pomului otrăvit” apare aplicabilă prin raportare la principiul legalității și loialității administrării probelor și excluderea probelor administrate nelegal.

Probele supuse excluderii prin aplicarea regulii „fructelor pomului otrăvit” nu vor fi excluse dacă s-ar putea obține și prin alte mijloace legale, diferite de proba inițial administrată, în mod ilegal și dacă proba ulterior administrată, chiar dacă este legată de proba inițial administrată, în mod ilegal, ar fi fost descoperită ulterior, prin mijloace legale.

Dacă probele derivate, legal administrate, sunt obținute direct și necesar din probe obținute prin tortură, tratamente inumane sau degradante, va opera sancțiunea excluderea acestora.

„Dacă organele de urmărire penală au administrat o probă cu încălcarea principiului legalității și loialității probelor, precum și în cazul în care au fost încălcate drepturile și libertățile fundamentale ale Convenției, iar din acest mijloc de probă au rezultat date și informații care au condus la administrarea, ulterioară, în mod legal a altui mijloc de probă, se ridică problema excluderii sau menținerii acestui mijloc de probă derivat. De exemplu: → *mijloc de probă derivat supus excluderii*: „în cazul în care judecătorul de drepturi și libertăți a respins cererea de validare a examinării fizice dispuse de organul de urmărire penală fără consimțământul persoanei examinate, și cu toate acestea, organele de urmărire penală folosesc în continuare, în procesul penal probele obținute în urma examinării (expertiză toxicologică sau genetică)⁴⁹”.

În doctrină, s-a arătat că nu constituie ipoteze de nelegalitate a administrării probei, declarațiile date de coinculpații cărora le-a fost pus în vedere, de către procuror că abordarea unei atitudini nesincere de recunoaștere a faptelor va fi evaluată la stabilirea măsurilor preventive care se impun a fi dispuse în cauză, întrucât, în această ipoteză, nu se poate reține vreun element de neloialitate procesuală⁵⁰.

În cadrul urmăririi penale, excluderea probelor nelegal administrate poate fi invocată de procuror sau oricare parte sau subiect procesual, iar în camera

⁴⁸ Sursa: <https://www.bizlaw.md/2016/08/04/probele-obtinue-ilegal-intr-un-dosar-penal-dovada-impotriva-legii/>.

⁴⁹ M. Udroui (coord.), *idem, op. cit.*, p. 426.

⁵⁰ M. Udroui, *Procedură penală. Partea specială*, ed. 3, Ed. C.H Beck, București, 2016, *op. cit.*, p. 157.

preliminară, poate fi invocată atât de inculpat, cât și de persoana vătămată sau celelalte părți.

Excluderea probei derivate își găsește aplicabilitate numai dacă între proba administrată ilegal și proba derivată ulterior administrată, există o legătură de cauzalitate și numai dacă aduce atingere caracterului echitabil al procesului penal.

În sistemul de drept europeană această doctrina „fructelor pomului otrăvit” se aplică izolat, în unele țări precum țara noastră sau Moldova, fiind recent introdusă, însă indiferent de valoarea probatorie pe care ar putea-o avea, mijloacele materiale de probă obținute prin încălcarea prevederilor art. 3 din Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, respective prin tortură, nu pot fi folosite.

Emblematică în acest domeniu, este cauza *Gafgen împotriva Germaniei*⁵¹ prin care s-a constatat încălcarea art. 3 și art. 6 din Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, respectiv, reclamantului i-au fost încălcate dreptul de a se apăra în mod efectiv și cel de a nu contribui la propria sa incriminare, iar anumite elemente de probă au fost adunate, fără respectarea art. 3 și admise în procesul penal.

În cauză, s-a admis că probele materiale împotriva reclamantului strânse și admise la proces „au fost rezultatul direct al interogatoriului reclamantului pe care poliția l-a efectuat cu încălcarea art. 3” (pct. 171 din hotărâre). Această conduită interzisă a dus la mărturii date sub constrângere, urmate de deplasarea la locurile în care se aflau probe cruciale și unde reclamantul, la ordinul poliției (fiind filmat) a indicat locul în care se afla trupul și a asistat apoi la colectarea altor probe prin care el se incrimina. Reiese, fără îndoială, din procedura în fața instanțelor interne că aceste probe au fost admise, produse, examinate și invocate la proces și au fost menționate în hotărârea tribunalului regional (pct. 32 și 34 din hotărâre)⁵².

De la arestare la pronunțarea pedepsei, procedura penală formează un tot organic și strâns legat. Un eveniment care se produce într-o fază poate influența, chiar determina, ceea ce se întâmplă în alt stadiu. Atunci când acest eveniment implică, în stadiul de investigație, o nerespectare a dreptului absolut al suspectului de a nu fi supus unor tratamente inumane sau degradante, cerințele justiției dispun, în opinia noastră, eliminarea din procedură a tuturor consecințelor defavorabile acuzatului generate de această nerespectare. Curtea europeană a confirmat și subliniat anterior această abordare în planul principiilor atunci când a luat în considerare importanța fazei de investigație pentru pregătirea procesului penal; ea a considerat într-adevăr că elementele obținute în cursul acestei faze determină cadrul în care infracțiunea reproșată acuzatului va fi luată în considerare la proces. Astfel, în cauza *Salduz împotriva Turciei* (care privea restricțiile privind accesul reclamantului la un avocat în timpul reținerii sale), Curtea a considerat că nici

⁵¹ Cererea nr. 22978/05 din 01 iunie 2010.

⁵² Sursa: old.csm1909.ro/csm/linkuri/08_01_2013_53512_ro.doc.

asistența ulterioară a unui avocat, nici natura contradictorie a urmărilor procedurii nu au putut aduce un remediu erorii survenite în timpul reținerii și, prin urmare, a constatat o încălcare a art. 6. Dacă astfel stau lucrurile când există încălcarea dreptului de a consulta un avocat, atunci același raționament trebuie să se aplice cu siguranță, cu și mai mare forță, dacă există o atingere a dreptului unui suspect de a nu fi supus unui tratament inuman și admiterea ulterioară în procedura penală a elementelor de probă obținute în urma acestei atingeri⁵³.

Alături de obligația asigurării dreptului de acces la un avocat, a dreptului de informare a unui membru de familie despre starea sa de detenție a acuzatului, a respectării dreptului la tăcere, a dreptului la traducere, interpretare, precum și administrarea legală și loială a probelor, reținem și obligația de a se asigura condiții de detenție, compatibile cu demnitatea umană.

Unul dintre aspectele incompatibile cu demnitatea umană a fost considerată și suprapopularea locurilor din penitenciare.

Curtea europeană a reținut, în cauzele *Torreggiani și alții împotriva Italiei* (cauzele 43517/09, 46882/09, 55400/09, 57875/09, 61535/09, 35315/10 și 37818/10, pct. 68, 8 ianuarie 2013) că spațiul de 3 m² de suprafață la sol pentru fiecare persoană privată de libertate (inclusiv spațiul ocupat de mobilier, dar nu cel ocupat de instalațiile sanitare) într-o cameră comună trebuie să rămână norma minimă relevantă pentru evaluarea condițiilor de detenție din perspectiva art. 3 din Convenție. Curtea a mai precizat că un spațiu personal mai mic de 3 m² într-o cameră comună generează o prezumție, solidă dar nu incontestabilă, de încălcare a acestei dispoziții.

Nu demult, în România, un deținut avea la dispoziție un spațiu de 2 m², iar potrivit statisticilor Administrației Naționale a Penitenciarelor⁵⁴ de la data de 28.03.2018, spațiul ar fi de 4 m². La data de 25 mai 2018, potrivit <http://anp.gov.ro/>, 22497 persoane au fost private de libertate.

Astfel, în vederea respectării art. 3 din Convenție, Curtea europeană a sancționat statele cu cele mai grave situații de suprapopulare, respectiv: Macedonia (138,2 deținuți la 100 de locuri), Spania (133,1), Ungaria (129,4), Belgia (127), Albania (119,6), Franța (113,4), Portugalia (113), Italia (105,6), Austria (103,3), România (101,3)⁵⁵.

În Franța, la data de 1 ianuarie 2017, un număr de 78.800 de persoane au fost închise, dintre care, 75% au fost condamnate (59.300), iar 25 % deținute provizoriu (19.500). Tot la aceeași dată, se constată un număr de 140 de persoane încarcerate la 100 de locuri⁵⁶.

⁵³ Sursa: old.csm1909.ro/csm/linkuri/08_01_2013_53512_ro.doc.

⁵⁴ <http://anp.gov.ro/wp-content/uploads/2017/04/28.03.2018-Capacitatea-de-cazare-a-unitatilor-si-efectivele-acestora-ef-22831-CC-18519.pdf>.

⁵⁵ Sursa: <http://www.ziare.com/stiri/inchisoare/raport-al-ce-15-state-au-probleme-cu-suprapopularea-in-penitenciare-cum-sta-romania-1457472>.

⁵⁶ Sursa: http://www.justice.gouv.fr/art_pix/Stat_Annuaire_ministere_justice_2016_chapitre8.pdf.

Măsura adoptată de Franța, prin încercarea de a soluționa situația suprapopulării penitenciarelor a fost: introducerea unor facilități cu privire la pedeapsă, „*les aménagements de peine*”⁵⁷, o alternativă implementată cu succes, prin care, judecătorul poate dispune: **o semi-libertate**, respectiv, o încarcerare parțială pentru sfârșitul de săptămână sau pe timpul nopților; **plasament exterior**, într-o structură specializată, unde va putea urma un curs de formare; **plasament sub supraveghere electronică** (brățară electronică), posibilitate ce necesită o bună conduită personală; **fracționarea sau suspendarea executării pedepsei** având în vedere criteriile particulare: probleme grave de familie, medicale sau profesionale. În aceste situații i se permite condamnatului să execute pedeapsa în fracțiuni sau să solicite suspendarea executării pedepsei pentru o anumită perioadă; **liberare condiționată**, situație în care judecătorul stabilește și anumite obligații. Cea mai uzitată variantă s-a dovedit a fi sistemul brățării electronice.

Aménagements de peine se poate dispune *ab initio*, înainte de executare, direct, de către instanța de judecată, în ședință, fie în fața judecătorului de aplicare a sancțiunilor sau în contextul încarcerării. Judecătorul poate refuza această alternativă.

Din interpretarea art. 707 C. pr. pen. francez⁵⁸, rezultă că nu este necesar ca pedeapsa să fie executată în spatele gratiilor. Probabil, din aplicarea acestor dispoziții rezultând și procentul mare de infractori recidiviști.

Potrivit art. 723-1 C. pr. pen. francez⁵⁹, judecătorul poate stabili ca executarea pedepsei să aibă loc în regim de semi-libertate sau plasament în exterior, în situația condamnării la una sau mai multe pedepse privative de libertate, a căror durată să nu depășească durata totală de 2 ani. În situația în care condamnatul este recidivist, pedeapsa nu trebuie să depășească un an⁶⁰.

În Italia, măsurile pentru evitarea suprapopulării au fost: favorizarea accesului la măsuri în afara penitenciarului (*L'affidamento in prova al servizio sociale*), suspendarea executării pedepselor mai mici de 3 ani, sau de 3 ani, desfășurarea activității de muncă în afara închisorii, măsuri de probațiune pentru toxicomani cu program de reabilitare, acces prioritar în executarea pedepsei la domiciliu cu

⁵⁷ Facilități privind executarea pedepsei.

⁵⁸ Art. 707 C. pr. pen. francez „*Le régime d'exécution des peines privatives et restrictives de liberté vise à préparer l'insertion ou la réinsertion de la personne condamnée afin de lui permettre d'agir en personne responsable, respectueuse des règles et des intérêts de la société et d'éviter la commission de nouvelles infractions. Ce régime est adapté au fur et à mesure de l'exécution de la peine, en fonction de l'évolution de la personnalité et de la situation matérielle, familiale et sociale de la personne condamnée, qui font l'objet d'évaluations régulières*”.

⁵⁹ Art. 723-1 Cod procedură penală francez: „*Le juge de l'application des peines peut prévoir que la peine s'exécutera sous le régime de la semi-liberté ou du placement à l'extérieur soit en cas de condamnation à une ou plusieurs peines privatives de liberté dont la durée totale n'excède pas deux ans, soit lorsqu'il reste à subir par le condamné une ou plusieurs peines privatives de liberté dont la durée totale n'excède pas deux ans. Les durées de deux ans prévues par le présent alinéa sont réduites à un an si le condamné est en état de récidive légale*.”

⁶⁰ Sursa: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?cidTexte=LEGITEXT000006071154&idArticle=LEGIARTI000006577989&dateTexte=&categorieLien=cid>.

brățara electronică, activități de voluntariat în folosul comunității, pentru recidiviști, fracționarea pedepsei, posibilitatea executării la domiciliu pentru fracții de pedeapsă, reducerea pedepsei cu 45 de zile pentru fiecare semestru din pedeapsă, dacă deținutul a participat la activități educative etc.

Și în sistemul de drept italian este reglementată semilibertatea⁶¹, ca măsură alternativă a executării pedepsei, alături de exercitarea pedepsei la domiciliu, liberarea condiționată și executarea pedepsei, în stare de libertate, dar cu asistența și controlul serviciilor sociale (*L'affidamento in prova al servizio sociale*).

La sfârșitul lunii martie, în Italia erau încarcerate 58.223 persoane⁶².

Italia, spre deosebire de țara noastră deține un Tribunal specializat (*Tribunale di sorveglianza*) în liberări condiționate, reabilitări, aplicarea de măsuri alternative la pedeapsă, grațieri etc. și judecători specializați în faza de executare a pedepselor, „*Il magistrato di sorveglianza*”, cu competență în: măsuri de siguranță, pedepse alternative, suspendarea executării pedepsei, recuperarea condamnaților în spitalele psihiatrice judiciare. Acești judecători monitorizează organizarea penitenciarelor, decid măsuri de execuție, verifică dacă s-au încălcat drepturile deținuților și hotărăsc eliminarea încălcărilor⁶³.

Supraaglomerarea este, într-adevăr, o problemă care trebuie rezolvată, însă cauza acestei supraaglomerări este datorată de eșecul funcției de reeducare a pedepsei, care la momentul de față, nu se dovedește a fi foarte eficientă.

Astfel, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului a recunoscut dreptul la despăgubiri pentru prejudiciile cauzate prizonierilor care au executat pedeapsa în condiții de supraaglomerare. În această situație, judecătorii Curții au constatat încălcarea art. 3 din Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, pentru tratament inuman sau pedeapsă inumană și degradantă.

Dacă se stabilește încălcarea condițiilor absolute, impuse de art. 3 din Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, victima poate solicita despăgubiri morale și materiale. Pentru stabilirea cuantumului despăgubirilor, instanța de judecată urmează să aplice art. 41 din Convenție⁶⁴.

⁶¹ Semilibertatea poate fi solicitată de orice deținut dacă a executat cel puțin jumătate din pedeapsă sau două treimi, dacă sunt vinovați de infracțiuni grave, iar persoana condamnată la închisoare pe viață, poate formula cererea, numai după executarea a cel puțin 20 de ani din pedeapsă. Toate acestea, cu condiția ca persoana condamnată să fi făcut progrese și să existe posibilitatea reabilitării.

⁶² <http://www.ilsole24ore.com/art/notizie/2018-04-18/ordinamento-penitenziario-riforma-stand-by-carceri-ancora-oltre-capienza--121951.shtml?uuid=AEyE6ZaE>.

⁶³ Sursa: https://www.studioglegaledelalla.it/cose_da_sapere/magistrato_sorveglianza_affidamento_misure_alternative/.

⁶⁴ Art. 41 din Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale: „Dacă Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenției sau a Protocoalelor sale și

Curtea, sancționează frecvent nerespectarea dreptul la identitate și integritate psihofizică, dreptul la sănătate, dreptul la studiu și dreptul la muncă și în măsura compatibilă cu starea de detenție, dreptul la viață privată și la relațiile personale.

Asigurarea condițiilor de umanitate pentru executarea pedepsei, respectarea drepturilor inviolabile ale persoanei, chiar și în situația în care aceasta este închisă, precum și aplicarea principiului umanizării pedepsei, constituie cerințe obligatorii pentru reabilitarea și reintegrarea socială a infractorului, având în vedere faptul că reabilitarea nu poate exista fără o pedeapsă inspirată de sentimentul umanității.

Concluzionând, reținem că umanizarea sancțiunii este singurul pas corect către reintegrarea socială, iar scopul reabilitării trebuie să fie în strânsă legătură cu comportamentul negativ sau pozitiv al condamnatului. Asumarea reprezintă baza recuperării condamnatului și constatăm că, încă este de actualitate afirmația lui Dostoievski, respectiv: „gradul de civilizație al unei națiuni se măsoară după închisorile sale⁶⁵”.

dacă dreptul intern al Înaltei Părți Contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o satisfacție echitabilă”.

⁶⁵ Extras din romanul lui Feodor Mihailovici Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, scris în anul 1862, traducere Nicolae Gane.